

MİLLÎ MÜCADELEYE HAZIRLIK DÖNEMİNDE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Yetkili Yazar | Correspondent Author: Okay TEPEKÖY

Turkish-Russian Relations in the Preparation Period for the National Struggle

Yazar(lar) | Author(s)
Okay TEPEKÖY¹

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 08/12/2020
Makale Kabul Tarihi : 16/06/2021

Anahtar Kelimeler : Milli Mücadele, Ankara Hükümeti, Bolşevikler, Mustafa Kemal, Lenin.

Türkler ve Ruslar, yüzyıllar boyunca Karadeniz, Balkanlar ve en önemlisi Boğazlar üzerinde hâkimiyet mücadelesi vermiştir. Bu mücadele bazen durgun bazen de askeri çatışmalara meydan verecek derecede gerginleşmiş, fakat 1917 Bolşevik Devrimi ile söz konusu ilişkiler karşılıklı menfaatler doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. Ankara hükümeti ve Bolşevik Ruslar arasında gelişen bu ilişki Cumhuriyet Tarihi için yeni ve tartışmalı bir dönemin başlangıcı olacaktır.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

Submission Date : 08/12/2021
Accepted Date : 16/06/2021

Keywords: National Struggle, Ankara Government, Bolsheviks, Mustafa Kemal, Lenin.

Turks and Russians have struggled for supremacy over the Black Sea, the Balkans and most importantly the straits for centuries. This struggle was sometimes static and sometimes tight enough to cause military conflicts. But with the Bolshevik Revolution of 1917 these relations were reshaped with the mutual benefits. This relationship between the Ankara government and the Bolshevik Russians will be the beginning of a new and controversial period for the History of the Republic.

¹ YL Öğrn., Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale Meslek Yüksekokulu, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0001-7134-1943>, tepekoyokay@gmail.com

1. Giriş

Türk-Rus ilişkileri tarih boyunca savaş ve barış içinde inişli çıkışlı politik ilişkiler dahilinde olsa da iki güç arasında her zaman bir stratejik rekabet söz konusu olmuştur. Rusların yüzyıllarca süre gelen sıcak denizlere ulaşma ve İstanbul'u ele geçirme ideali, Türk-Rus ilişkilerinde temel belirleyici unsur olmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı'nda farklı saflarda yer alan Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya, 1917 yılında Rusya'da çıkan Bolşevik İhtilâli sonucunda aynı cephede bu sefer dost olarak birleşmişlerdir. Bolşeviklerin bu aynı cephede birleşmedeki menfaati kendilerinin hassas noktası olan güney sınırlarında Batılı bir devletin kendisi ya da güdümündeki farklı bir devletin olmasındansa, Osmanlı Devleti'nin bu bölgede varlığını devam ettirmesi, Türklerin menfaatine olan ise o dönemde gerçekleştirecekleri Kurtuluş Mücadelesi için Rusya'dan gelecek askerî ve mali yardımlara ihtiyaç duyulmasıdır. Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konum, Rusya'nın öncelikle güvenliği sonra da genişleme politikası açısından son derece önemlidir. Batı saflarında yer alacak bir Türkiye, Rusya'yı en yakın ve en etkili noktalarından vurabilecek bir güç demektir. Rusya tarih boyunca bu riski göze alamamıştır.

2. Millî Mücadele Dönemi Öncesi Türk-Rus İlişkileri

Birinci Cihan Harbi, diğer devletlerde olduğu gibi Rus ekonomisini de büyük oranda tahrip etmiş ve hayatın her bir alanında açıkça görülen tahribat, ülkenin dört bir yanında grevlere sebebiyet vermişti. Çar ve hükûmet yetkilileri halkın içerisinde bulunduğu durumu kulak ardı ediyor ve artan huzursuzluğa çare dahi aramıyordu. (Sadıkov,2010:102) Çarlık Rusyası'nda yaşanan gelişmeler dünya tarihinin en önemli olaylarından birini meydana getirecekti (Kocabaşoğlu; Berge,1992:35). Vladimir Lenin'in Çaresizlik içerisindeki halka yapmış olduğu propaganda, “*Ekmek ve Barış*” olacaktı. Bu gelişmeler, neticede 1917 Şubat Devrimi'ni meydana getirdi (Gündüz,2005:2-4). Devrimle birlikte Çarlık rejimine son verildi. Demokratik bir rejim kuruldu (Bilge,1992:10). Baştan beri savaş karşıtı bir tutum içinde olan Bolşevikler, Harbe derhal son verilmesini ve adil bir barış ortamının sağlanmasını istiyorlardı (Yüceer,1997:40-41).

Osmanlı Devleti'nin durumu da pek farklı değildi. Osmanlı Devleti'ni parçalamaya çalışan düşman ile Bolşeviklere karşı Çarı müdafaa eden düşman aynı idi (Saray,1998:173-174). Türk ve Rus halkları, yüzyıllar boyunca birbiri ile mücadele halindeydi. Bolşevik İhtilâli ile beraber Türk-Rus ilişkilerinde normalleşme süreci başlamıştır. 9 Kasım 1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi ile birlikte Sovyet Rusya ilk iş olarak, Osmanlı toprakları üzerinde tasarlanan planları yani yapılan gizli antlaşmaları tüm Dünya'ya açıklamıştır. Vladimir Lenin ve Josef Stalin'in, 20 Kasım

1917’de, “*Rusya’nın ve Doğu’nun Bütün Müslüman Emekçilerine*” başlıklı yayınladıkları broşür İtilaf Devletlerinin bütün emellerini ortaya çıkarmıştır (Mustafayev,2017:445). Gelişmeler bu yönde seyrederken nihayet 18 Şubat’ta başlayan Alman saldırısı sonucunda Rusya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında (Yiğitbaşı,1975:101). 3 Mart 1918’de Brest Litovsk Barışı vuku bulmuştur (Yüceer,1997:40-41).

Doğu’daki her hareketi Türkiye ve Rusya için olumsuz yönde kullanmak isteyen İtilaf Devletlerinin etkisini kesmek konusunda her iki devlet, ittifak halinde bulunmak zorunda kalmışlardır (Gülmez,1999:14). Aynı düşmana karşı mücadeleleri devam ettiği sürece, bu tabii ittifakta Türkiye’nin menfaati Sovyetlerden temin edeceği ekonomik ve askerî yardımları. Anadolu’da düşmanlarını meşgul ederek bir nebze olsun savaş yüklerini hafifletecek ikinci bir cephenin açılması ise Sovyetlerin menfaatineydi (Yılmaz;Yakşı,2016:18). Türkiye ile ittifak kurma gayesini güden Bolşevikler bunun yanı sıra yeni oluşturdukları Marksist ideolojiyi Anadolu’da yayma düşüncesindeydi (Topsakal,2015:45).

Öte yandan 30 Nisan 1919’da Samsun ve çevresindeki asayişini sağlamak için geniş yetkilerle Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919’da Samsun’a ayak bastı. Esasında amacı Anadolu’da bir Türk Kurtuluş Mücadelesi başlatmaktı. Bu doğrultuda 25 Mayıs’ta Havza’ya geçmiş, (Köstüklü,2016:26-27) burada gerekli yerlere telgraflar çekilmesini, işgallere karşı tepki mitinglerinin yapılması ve birlik ve beraberlik içerisinde hareket edilmesini istemiştir (Yalçın v.d,2000:166).

Havza’da, aralarında kolordu kumandanlarının da bulunduğu en güvenilir dostlarını Amasya’da Osmanlı hükümetinden gizli bir toplantıya çağıran Mustafa Kemal Paşa, Bu toplantıda Amasya Tamimi’nin genel hatlarını belirlemiş (Sonyel,1995:80) ve alınan bu kararlar 22 Haziran günü askerî ve sivil makamlara gönderilmişti (Köstüklü,2016:27). Bir bakıma Amasya Genelgesi, Ulusal Kurtuluş Hareketimizin ve bağımsızlık savaşımızın çıkış noktasıdır denilebilir (Depsen,2007:89).

Memleketin bağımsızlığı için birlik ve beraberlik içerisinde örgütlü bir şekilde hareket etmeye çalışılırken bu bağımsızlık mücadelesine destek olacak müttefikler aranmaktaydı. Amasya Kongresi’nde gündeme gelen konulardan birisi de Bolşeviklerle ilişki kurma meselesi olmuştur (Sonyel,1995:80). Ülkenin İstiklâli için Bolşeviklerden gelecek askeri ve ekonomik yardımlara ihtiyaç duyulmasıyla beraber Sovyetler ve Türkiye’nin yakınlaşma ihtimali ima edilerek İtilaf Devletleri’nin Anadolu politikalarını bu durumu göz önünde bulundurarak revize etmeleri istenmekteydi (Cankut,2018:79). Mustafa Kemal Paşa, Sivas’ta Milli bir kongrenin toplanması talimatını, Amasya tamiminin yayınlanmasından hemen sonra bütün kumandanlıklara ve valiliklere duyurmuştu. Fakat 3 Temmuz 1919’da Erzurum vilayetine gelen Mustafa Kemal Paşa,

23 Temmuz-7 Ağustos tarihleri arasında toplanacak olan Erzurum Kongresi'nin yapılmasını sağlamış ve bu Kongrede Milli Bağımsızlık adına önem arz eden kararlar alınmıştır (Güler,2010:46). Havza ve Amasya'da direnişin askeri temellerini atan Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nde ulusal direnişe Heyet-i Temsiliye'nin kurulmasıyla siyasi bir zemin oluşturacaktı. Erzurum Kongresin'deki beyanatında Mustafa Kemal, Sovyetleri övmüş, böylece ulusal direnişte İtilaf devletlerine karşı Bolşeviklerin desteğini kazanmak gayesinde olduğunu göstermişti (Uca,2000:326).

Erzurum Kongresi'nden sonra Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal ve bazı Heyet üyeleri 2 Eylül'de Sivas'a vardı. 4 Eylül 1919 günü yapılması kararlaştırılan Kongre'de manda ve himaye meselesi Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi burada da yine kesin ve net bir şekilde reddedildi. (Köstüklü,2016:29) Sivas'taki kongre toplanmadan önce bazı vatanperverler, gerçekleştirilecek Türk Kurtuluş hareketinin desteklenmesini sağlamak amacıyla Sovyetlere bir gezi yapılmasını görüşmüşlerdi (Zenbilci,2014:113).

Kongrenin hemen ardından Mustafa Kemal, Halil (Kut) Paşa'yı Sovyetler ile iyi ilişkiler kurmak ve Sovyetlerden askeri ve ekonomik yardımlar alınabilmesi imkânını görüşmek amacıyla Moskovaya yollamıştı. Sovyet Rusya zaten Anadolu'daki gelişmeleri takip etmek için Sivas Kongresine Mahmudov adlı bir gözlemci göndermişti. Halil Paşa, 1920 baharında Moskova'ya varmış, burada Anadolu'nun içinde bulunduğu vaziyetten, kısa bir süre sonra Ankara'da kurulacak olan Milli hükümetin Bolşeviklerle bir Dostluk ve Barış antlaşması imzalama niyetinde olduğundan bahsetmiş ve Sovyetlerden olumlu cevap almıştı. (Benhür,2004:279) Sovyet Rusya ve Türkiye arasındaki münasebetler, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla resmiyet kazanmıştır (Cankut,2018:78-79). Türk Kurtuluş hareketine sempati ile yaklaşan Sovyetler, bu mücadeleyi kendi menfaatleri açısından ehemmiyetli görmüşlerdir (Özder,2017:146).

3. Meclisin Açılışı ile Birlikte Gelişen Türk-Sovyet İlişkileri

Mustafa Kemal'in meclisin açılışından hemen sonra Lenin'e gönderdiği mektupla Türk-Sovyet İlişkileri yeni bir döneme girmiştir. 26 Nisan 1920 tarihli mektupta Meclis Başkanı Mustafa Kemal, Sovyetlerden silah, cephane ve parasal destek istemiş ve ayrıca ortak mücadele önermiştir (Ertan,2000:27). Mustafa Kemal, Meclisin açılışıyla birlikte Türk-Rus münasebetlerinin başlangıcını Nutuk'ta şu şekilde ifade etmiştir: *“Efendiler, teşekkül eden Büyük Millet Meclisi Hükümetinin, mesaili hariciye hakkında ilk verdiği karar, Moskova'ya bir heyet izamı olmuştur.”* 11 Mayıs 1920'de Ankara'dan Moskova'ya hareket eden Bekir Sami Bey'in riyasetindeki heyet (Atatürk,1969:460) Sovyetlerle bir dostluk antlaşması imzalanması imkânını araştırmaktaydı (Ertan,2000:27). Dostluk Antlaşmasının maddeleri oluşturulmuş

olmasına rağmen Sovyetler'in Ermeni hukukunu koruyan taleplerde bulunması hatta bu doğrultuda Muş, Van ve Bitlis vilayetlerini Ermenilere bırakılması konusundaki talepleri sebebiyle söz konusu dostluk antlaşması imza edilememiş ancak Sovyetlerle diplomatik ilişkiler varlığını devam ettirmiştir (Yalçın v.d,2000:166). Sovyet Rusya nasıl olsa ele geçirecekleri Ermenistan'ı en geniş topraklarıyla muhafaza etmek istiyor, Türkiye ise Ermenistan'a Misak-ı Milli sınırları dâhilinde olan bir karış toprak bile vermeye yanaşmıyordu (Avcı,2008:71). Nitekim Kâzım Karabekir komutasındaki Türk Milli ordusunun 24 Eylül 1920'de başlattığı taarruz sonucu Ermeniler bozguna uğramış ve barış antlaşması istemek zorunda kalmışlardır. Bu taarruz sonucunda Ermenistan ile 3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imza edilmiş ve Ermenistan Türkiye sınırı kesin olarak belirlenmiştir (Efe,2018:326). Gümrü Barış, BMM Hükümeti'nin uluslararası alanda imza ettiği ilk siyasi başarıdır (Aysal,2012:129).

12 Aralık 1920'de Türkiye'den Moskova'ya yeni bir heyet gönderilmiştir. (Bolat,2006:66-67) Nihayet 16 Mart 1921'de görüşmelerin tamamlanmasıyla Moskova Dostluk Antlaşması imzalanmıştır (Sofuoğlu,2005:204). Moskova Antlaşması, Batı'ya karşı mücadelede Türkiye'yi maddi, manevi ve siyasi yönden güçlü kılmıştır. Antlaşmanın, Sovyetlerin güvenliği açısından da büyük önemi vardı. Sovyetler Birliği, bu antlaşmayla stratejik bakımdan en hassas noktaları olan Karadeniz ve Kafkasları güvenlik altına almıştı.

Moskova Antlaşması'nın birinci maddesiyle bugün bile canlandırılmaya çalışılan Sevr, Dünya siyasetinde önemli bir yeri olan Sovyet Rusya tarafından geçersiz sayılmıştır. Rusya, aynı maddeyle yeni Türkiye Devleti'ni, Misakımillî sınırlarıyla tanımıştır. Antlaşmanın 2'nci maddesiyle Batum, Gürcistan'a dolayısıyla Sovyetlere bırakılıyordu. Bu; Türk tekliflerinin büyük kısmını, Sovyetlerin kabul etmesine karşılık verilmiş tek ödündür (Yüceer,1997:166-170).

Ankara Hükümeti, Sovyetler ile 16 Mart 1921'de Moskova ve ardından Kafkas Cumhuriyetleri (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) ve Sovyet Rusya arasında 13 Ekim 1921'de imzaladığı. Kars Anlaşmaları ile Şark cephesindeki çatışmalara son vermiş ve şark cephesindeki askeri gücünü batı cephesine sevk ederek, Yunanlılara karşı yapılacak olan genel taarruz'da elini güçlendirmiştir (Cankut,2018:97). Öte yandan Ankara Hükümeti ile Ukrayna arasında 2 Ocak 1922'de Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalanmıştı. Böylece Moskova-Kars Antlaşmalarının ardından bu antlaşmayla dostluk ilişkileri daha da pekiştirilmiş, Türkiye'yi Sovyetlerden ayırmaya yöneltmiş Batı politikasının çabaları suya düşürülmüştü (Aliyef,1981:80).

Daha önceden işgal edilen yörelerde halkın yer yer başlatmış olduğu mücadele, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya çıkmasıyla örgütlü bir hale dönüştürülmüştü.

Ancak bu mücadele için her şeyden önce silah ve cephaneye ihtiyaç vardı. İç kaynaklar yeterli değildi (Yüceer,1997:295-296).

Bahsi geçen dönemde, askeri ve mali yardım alınabilecek iki devlet vardı. Sovyetler Birliği'nin doğrudan Anadolu üzerinde menfaatleri söz konusu değildi ancak Türk Ulusal hareketinin başarıyla sonuçlanması Sovyetlerin güney sınırlarının güvenliğinin sağlanması açısından son derece önem arz etmekteydi (Kılıç,2016,125). Rusların ve Türklerin müşterek paydada birleşmesi; ortak düşmana karşı mücadele ediyor olmaları, Türklerin, Marksist rejimin yayılma alanı bulmasında rol üstlenebilme ihtimali, Sovyet Rusya'nın mevcut yalnızlık durumu ve bu durumdan kurtulmak, aynı zamanda Müslüman ülkelerin güvenini kazanmak istemesi olarak açıklanabilir (May,2009:7). Diğer devlet ise Amerika Birleşik Devletleri idi. Lakin ABD o dönemde yalnızlık politikası izlemekteydi.

Bu doğrultuda Sovyetler yeni kurulacak Türk rejime askerî ve mali yardımda bulunmayı taahhüt ediyordu. Uluslararası platformda yaşanan siyasi ve askeri olaylar, yardımların miktarını ve geliş hızını önemli oranda etkilemiştir. Sovyetler her ne kadar menfaatlerinin bir tezahürü olarak yardımların gönderimini hızlandırmış ya da yavaşlatmış olsa da Türk Ulusal hareketini desteklemekten çok Sovyetlerin kendi Marksist ideolojisini Anadolu'da yaymaya çalıştığını görmekteyiz (Çalışkan,2016:48).

Bolşevikler, Millî Mücadele'nin başlangıcından sonuna kadar mümkünse Sovyetize edilmiş ya da Sovyet Rusya'ya bağımlı bir Türkiye için çalışmış, bunun mümkün olamayacağını görünce de Batı'ya bağımlı olmayan bir Türkiye'nin mevcudiyeti için çaba sarf etmişlerdir (Yüceer,1997:296).

4. Sonuç

Rusya'da 1917 yılında yaşanan ihtilâl Çarlık rejimine son vermiş, iktidarı Bolşevikler ele geçirmiştir. Bunun tezahürü olarak Cihan harbinden sonra Türk-Rus ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Zaman zaman değişken bir seyir izleyen ilişkiler her iki ülkenin de içinde bulunduğu durum ve ortak düşmana karşı giriştikleri mücadele sebebiyle kağıt üzerinde bu iki devlet müttefik görünseler de bu dostluğun arkasında siyasi menfaatler söz konusudur.

Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Kurtuluş mücadelesi veren yeni Türk Hükümeti içerisinde bulunduğu koşullar dahilinde Bolşeviklerle çıkarları doğrultusunda kontrollü bir şekilde ilişki yürütmüştür. Bu dönemde Türkiye emperyalist Batı'ya karşı mücadelesinde Sovyetlerle olan müttefikliğini bir koz ve denge unsuru olarak kullanmıştır.

Milli Mücadele döneminde uygulanan dış politika mümkün olduğunca Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmeye dönük olsa da, bu ülkeye ulaşmak hiç de kolay olmamıştır. Kimi zaman, artık her şey bitti noktasına gelinmiş ve askeri açıdan çıkmazlar yaşanmışsa da Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek için dış siyasetin bütün kaideleri muvaffakiyet ile uygulanmış, zor da olsa olabilecek en mümkün halde bu ülkeye ulaşılabilmiştir.

Kaynakça

Akbıyık, Y. (2002), ‘‘Milli Mücadele’de Doğu Cephesi’’, *Türkler*, (Ed.Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Cilt:16, Ankara.

Aliyef, H. (1981), ‘‘Kemal Atatürk’ün Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasında Dostluğun Kurulması ve Sağlamaştırılmasındaki Rolü’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 36, Say: 1, Ankara.

ATATÜRK, (1969), *Nutuk*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Avcı, C. (2008), ‘‘Türk Ermeni İlişkileri’’, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 16, Kış.

Aysal, N. (2012), ‘‘Savaş Dönemi ve Cepheler (Askeri ve Siyasi Gelişmeler)’’ *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed.Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara.

Bilge, S. (1992), *Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964 Güç Komşuluk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Bolat, M. (2006), ‘‘ Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye’nin İkili İlişkileri’’, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 1, Kırşehir.

Büyükakıncı, E. (2008), ‘‘Sovyetler Birliği İle İlişkiler’’, *Türk Dış Politikası*, (Ed.Haydar Çakmak), Platin Kitap, Ankara.

Cankut, A. ‘‘Milli Mücadele Dönemi Türkiye-Rusya İlişkileri’’, *European Journal of Managerial Research*, Cilt:2, Sayı:2.

Çalışkan, Ü. (2016), ‘‘Türk Kurtuluş Savaşında Sovyet Rusya’nın Malî ve Askeri Yardımları’’, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, Samsun.

Depsen, K. (2007), *Atatürk’ün İzinde*, Kozan Ofset Matbaacılık, Ankara.

Efe, H. (2018), ‘‘Osmanlı’nın Kuzey ve Doğu Politikası ve Rusya’nın ‘‘Sıcak Denizlere İnme Politikası’’ Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları’’, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt: 9, Sayı: 17, Kars.

Ertan, F. (2000), ‘‘ Lozan Konferansında Türk-Sovyet İlişkileri’’, *Türk Yurdu*, Cilt 20, Sayı: 151, Ankara.

Gülmez, N.(1999), *Kurtuluş Savaşı’nda Doğu Anadolu’da Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Gündüz, A. (2005), ‘‘1917 Bolşevik İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları’’, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, Kırşehir.

Kılıç, S. (2016), ‘‘İstiklal Harbi’nde Sovyetler Birliğinden Gelen Yardımlar’’, *DTCF Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 1, Ankara.

Kocabaşoğlu, U; Berge, M. (2006), *Bolşevik ihtilâli ve Osmanlılar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Köstüklü, N. (2016), *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları I*, Çizgi Kitabevi, Konya.

May, H. (2009), ‘‘Türk Kurtuluş Savaşının Finansmanı’’, *Mevzuat Dergisi* , Yıl:12 Sayı: 133.

Mustafayev, S. (2017) ‘‘Milli Mücadelede Türk-Rus İlişkilerinin Kurulması ve Azerbaycan’’, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 38, Van.

Özder, F. (2017), ‘‘Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri’’, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60, Ankara, Bahar.

Sadikov, R. (2010), ‘‘Şubat Devriminden Sonra Rusya’da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimine Giden Yol’’, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* , Cilt:29, Sayı:48, Ankara.

Saray, M. (1998), *Türk-Rus Münasebetleri’nin Bir Analizi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Sofuoğlu, A. (2005) ‘‘Milli Mücadele Dönemi’’, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed. M.Derviş Kılınçkaya), Siyasal Kitapevi, Ankara.

Topsakal, İ. (2016) ‘‘Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri’’, *Marmara Türkiyat Araştırma Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, İstanbul, Sonbahar.

Yılmaz, S.; Yakşı, A. (2016) ‘‘Osmanlı Devletinden Günümüze Türk Rus İlişkileri’’, *Türk Rus İlişkileri ,TYB Akademi, Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ed. Prof. Dr. Salih Yılmaz), Yıl:6, Sayı:17, Ankara, Mayıs.

Yiğitbaşı, D. (1975), *Türk Rus İlişkileri*, Gnkur. Basımevi, Ankara.

Yüceer, S. (1997), *Milli Mücadele Yıllarında Ankara- Moskova İlişkileri*, Ekin Kitabevi, Ankara.